

PRATARMĖ

ISSN 1392–2831 Tautosakos darbai XXXV 2008

Tautosakos darbų XXXIV tomas yra teminis – jame analizuojamas Žemaitijos istorinis folkloras ir dabartinė folklorinė situacija. Dauguma straipsnių parašyti vykdant tarpinstitucinę mokslo programą Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva, remiamą Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo (2003–2006). „Žemaičių folkloro tyrimų“ skiltyje skelbiamas etnologo Petro Kalniaus straipsnis, skirtas išsiaiškinti dabartinę žemaičių etniškumo būklę, išdėstyti argumentus, kodėl, net pripažindami žemaičių genties egzistavimą iki Lietuvos valstybės susidarymo, šiandieninių žemaičių negalime vadinti etnosu, ir kodėl jie išskirtini iš kitų lietuvių regioninių bendruomenių. Bronė Stundžienė neseniai vykdytų lauko tyrimų rezultatų pagrindu mėgina nustatyti, kam ir kiek šiandien naudojamas folkloras, kokiais praeities ir dabarties jo ženklais reiškiasi žemaitiška tapatybė ir kaip konstruojama bendruomenės atmintis jų atžvilgiu. Bronislava Kerbelytė gilinasi į XIX a. ir XX a. pradžioje Žemaičiuose užrašytų pasakų tekstų ypatumus, kuriais remiantis, šį tą galima pasakyti apie jų rinkėjus, užrašymo aplinkybes, regioninius pasakų bruožus ir to meto tradicijos būklę. Naujausi tradicinių folklorinių naratyvų, vadinamųjų mitologinių sakmių, pokyčiai ir raidos tendencijos, besikristalizuojančio naujo pasakojamosios tautosakos žanro – antisakmės apibendrinimai skelbiami Linos Būgienės straipsnyje. Vita Ivanauskaitė aptaria būdingiausius sapnų kaip folklorinių naratyvų bruožus, analizuoja dažniausius pastarųjų metų ekspedicijose užrašytų sapnų motyvus ir įvaizdžius. Daivos Račiūnaitės-Vyčiniienės straipsnio dėmesio centre yra Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio dainuojamasis folkloras, jo atlikimo ypatumai, aptariama šių dviejų regionų ribų sampratos kaita, paribio folkloro identiteto problema, išskiriami būdingiausi aukštaičių ir žemaičių dainavimo tradicijas reprezentuojantys bruožai bei dėsningumai. Jurgita Ūsaitytė pastarųjų metų lauko tyrimų pagrindu ir pasitelkusi ankstyvesnius šiaurinės Žemaitijos tautosakos rinkinius apžvelgia šio regiono dainų užrašinėjimą atskirais istoriniais laikotarpiais. Dalios Urbanavičienės straipsnyje aptariami Žemaitijos choreografinio folkloro (šokių, ratelių, žaidimų) svarbiausieji bruožai, remiantis jau skelbtais ankstesnių tyrimų rezultatais, analizuojami senesniuose šaltiniuose ir vėlyvesnėje archyvinėje medžiagoje pateikti duomenys, nustatomos raidos tendencijos. Ryčio Ambrazevičiaus straipsnyje apie intonavimą žemaičių dainose įvertinami glissando reiškiniai, nustatomi glissando parametrai, tikslūs (akustiškai) atskirų dainų garsaeiliai, atskleidžiami tiek bendrieji, tiek individualieji jų dėsningumai. Gaila Kirdienė rašo apie Telšių rajono liaudies smuikininčių repertuaro ypatybes, išsamiai

aptaria kūrinių žanrų grupių ir tipų kaitos tendencijas. Rūta Žarskienė pateikia bendrą Žemaitijos instrumentinio muzikavimo ir jo pokyčių vaizdą, atskleisdama XX a. pirmos pusės ir XXI a. pradžios žemaičių instrumentinio muzikavimo tradiciją, parodydama jos savitumus, pokyčius ir jų priežastis. Jono Bukančio straipsnyje analizuojama vakarų žemaičių tarmės padėtis XX a. pabaigoje, pristatoma lingvistinė Klaipėdos krašto situacija, pateikiamos ryškiausios fonetikos, morfologijos ir leksikos ypatybės, skiriančios vakarų žemaičius nuo kitų žemaičių.

Skyrelyje „Žemaičių kultūros kasdienybė“ publikuojamas Marcelijaus Martinaičio rašinys, kuriame pateikiami prisiminimai apie jam iš vaikystės gerai pažįstamą žemaičių kalbą, apmąstomi jos vartosenos subtilumai, tarp jų ir keiksmažodžių, pravardžių vartojimo niuansai. Austės Nakienės publikacijoje pristatomas žemaičių savimonės apraiškų internete tyrimas, analizuojamas žemaičių kultūros paveldo pristatymas interneto svetainėse. Bronės Stundžienės publikacijoje pateikiama 2004 metais Salantuose ir jų apylinkėse (Kretingos r.) vykusiu folkloro lauko tyrimų rezultatų peržvalga iš apibendrinto ir labai asmeninio autorės patirto kultūrinių įspūdžių atskaitos taško.

Skyrelyje „Tautinių mažumų tautosaka“ šį kartą pristatoma Vilmos Daugirdaitės iš pastarųjų metų lauko tyrimų medžiagos parengta tautosaka, susijusi su Žemaitijoje gyvenančiais latviais (skelbiami keli pasakojimų fragmentai), taip pat pridami folkloro tekstai, kuriuose vienaip ar kitaip žemaičių kalbama apie latvius.

„Tekstų publikacijose“ pateikiami Birutės Jasiūnaitės parengti žemaičių keikimai, surinkti iš įvairių šaltinių, greta pridamas keiksmų bruožus apibūdinantis autorės straipsnis. Taip pat pirmą kartą Tautosakos darbuose skelbiami 26 sapnų pasakojimai, užrašyti įvairiose Žemaitijos vietovėse 2001–2007 metais vykusiu folkloro ekspedicijų metu (parengė Vita Ivanauskaitė).

Pažymint 125-ąsias Vinco Krėvės gimimo metines, „Sukakčių“ skyriuje publikuojamas Vilmos Daugirdaitės straipsnis, kuriame primenami svarbiausi rašytojo folklorinės veiklos aspektai, analizuojamas ankstesnis V. Krėvės parengtų tautosakos rinkinių vertinimas, svarstoma apie galimas tolesnes jų tyrinėjimų perspektyvas. Mykolo Biržiškos 125-ųjų gimimo metinių proga Leonardas Sauka rašo apie šio žymaus XX a. pirmosios pusės kultūros ir mokslo veikėjo įnašą į lietuvių tautosakos mokslą, ypač iškeldamas jo nuopelnus lietuvių dainų studijoms. Gražina Kadžytė rašo apie žinomą kraštotyrininką, ilgametį Vilniaus universiteto kraštotyrininkų klubo vadovą Venantą Mačiekų 70-ojo jubiliejaus proga, Algirdas Sabaliauskas apžvelgia čekų lingvisto Pavelo Trosto mokslinį kelią ir sąsajas su tautosaka straipsnyje, skirtame jo šimtmečiui pažymėti, taip pat prisimena olandų filologą Reinderį van der Meuleną. Kostas Aleksynas 100-ųjų gimimo metinių proga primena Zenono Slaviūno veiklą, populiarinant tautosaką per radiją. Paminėdama poeto Bernardo Brazdžionio 100-ąsias gimimo metines, Jurga Sadauskienė savo straipsnyje analizuoja poetinės semantikos kaitą tuose poeto eilėraščiuose, kurie buvo dainuojami.

Skyrelyje „Ekspedicijų patirtis“ Vita Ivanauskaitė pristato 2007 metais vykusiu folkloro lauko tyrimų Židikuose (Mažeikų r.) rezultatus.

Šiame tome skelbiamos keturios naujausių, su folkloru susijusių leidinių recenzijos: Saulė Matulevičienė pateikia išsamią analizę apie atnaujintą Donato Saukos Lietuvių tautosakos vadovėlį (2007); Vita Ivanauskaitė aptaria Juditos Grigienės parengtą knygą Kazio Grigo pokalbiai laiškais (2006); Kostas Aleksynas pristato kompaktinę plokštelę-albumą Už laisvę, tėvynę ir tave (2007) ir aptaria šio partizanų dainų leidinėlio pasirodymo reikšmę; Giedrė Bufienė analizuoja Outi Lauhakangas parengtoje monografijoje (The Matti Kuusi International Type System of Proverbs: FF Communications, No. 275, Helsinki, 2001) pristatytą bendrą jos ir tėvo, žymaus suomių folkloristo Matti Kuusi, darbą – tarptautinę patarlių tipų klasifikaciją.

Tomo gale pateikiamos knygų anotacijos, taip pat svarbesnių 2007 metų su folkloristika susijusių įvykių kronika.